

Черниченко І. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.1/79-85>

УДК 343.137.9

СКАСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРОВАДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Анотація. При вирішенні питання про накладення арешту з метою забезпечення конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи слідчі судді (суд) не завжди керуються нормами закону, задовольняють клопотання слідчого, прокурора і накладають арешт на майно без достатніх підстав. Підтвердженням цього є велика кількість скасованих рішень про накладення арешту, які містяться в Єдиному реєстрі судових рішень.

Автором статті **поставлено за мету** за результатами аналізу положень чинного законодавства України та матеріалів правозастосовної практики дослідити підстави скасування арешту майна та процесуальні способи скасування ухвали про накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Встановлено, що крім оскарження ухвали слідчого судді (суду) про арешт майна в апеляційному порядку, кримінальний процесуальний закон передбачає можливість скасування відповідної ухвали шляхом подання окремого клопотання слідчому судді (суду). Підставами ж для скасування арешту майна законодавець визначив необґрунтованість накладення арешту та відсутність потреби у подальшому застосуванні цього заходу забезпечення.

Звернуто увагу на те, що арешт накладається за наявності достатніх підстав уважати, що суд у випадках, передбачених КК України, може застосувати до юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна. Конфіскація майна застосовується тільки з основним заходом у вигляді ліквідації юридичної особи, що передбачена статтею 96⁹. Автором наведено рішення суду про скасування арешту, адже особі було повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК України, що виключає можливість застосування до юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, будь-якого заходу кримінально-правового характеру, а тому арешт був накладений необґрунтовано.

Робиться висновок, що арешт може бути накладений винятково на юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, після повідомлення уповноваженій особі такої юридичної особи про підозру та внесення відповідних відомостей про юридичну особу до Єдиного

реєстру досудових розслідувань. А у разі необґрунтованого та безпідставного накладення арешту на майно представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, чи інші особи у випадках, передбачених КПК України, мають можливість здійснити захист майнових прав, користуючись процесуальним механізмом, регламентованим ст. 174 КПК України, або подати апеляційну скаргу згідно з п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України чи скористатися обома способами, самостійно вирішуючи та обираючи, який варіант найбільш ефективний.

Ключові слова: арешт майна, юридична особа, щодо якої здійснюється провадження, клопотання про скасування арешту майна, конфіскація майна.

Постановка проблеми. Враховуючи, що одним із найпоширеніших заходів забезпечення кримінального провадження є арешт майна, а велика кількість рішень про скасування арешту міститься в Єдиному реєстрі судових рішень, вважаємо за доцільне дослідити теоретичний та практичний аспект скасування арешту майна юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що окремі особливості застосування арешту майна юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, розглянуто С. С. Чернявським, А. А. Вознюк, О. Ю. Хабло та іншими вітчизняними фахівцями, питання скасування арешту майна, який був накладений з метою забезпечення конфіскації майна, як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи є малодослідженим.

Метою статті є за результатами аналізу чинного законодавства України та матеріалів судової практики дослідити підстави скасування арешту майна та процесуальні способи скасування ухвали про накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження може бути скасовано шляхом звернення до слідчого судді (суду) з клопотанням про скасування арешту. Також є можливість оскарження ухвали слідчого судді (суду) про арешт майна в апеляційному порядку.

Розглянемо обидва варіанти детальніше.

Відповідно до ст. 174 КПК України підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження – судом.

Саме таким способом захисту успішно скористався *представник ПАТ «Хорольський молококонсервний комбінат дитячих продуктів»*, який звернувся до *Октябрського районного суду м. Полтави 23.11.2015 з клопотанням про скасування арешту майна, накладеного ухвалою Октябрського районного суду м. Полтави 06.07.2015.*¹

Клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд не пізніше трьох днів після його надходження. Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно.²

Строки на подання клопотання про скасування арешту майна в порядку ст. 174 КПК України не обмежені.

Арешт накладається на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав уважати, що суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, може застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна.

¹ Кримінальне провадження № 1ксл/554\7268\15: Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 02.12.2015 № 554/8528/15-к <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55230002>> дата звернення 15.01.2020.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <<https://zakon.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 28.12.2019.

Захід забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна було застосовано до ТОВ «Компані «Плазма». Так, представник ТОВ «Компані «Плазма» під час підготовчого судового засідання подав клопотання з проханням скасувати арешт майна. З наявних у суду матеріалів вбачається, що кримінальне провадження щодо ТОВ «Компані «Плазма» не здійснюється, відомості про юридичну особу до ЄРДР не вносились. Заходи забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна було застосовано з метою забезпечення можливої конфіскації майна за наслідком розгляду кримінального провадження за ознаками ч. 3 ст. 212 КК України. Враховуючи, що ст. 96⁻³ КК України передбачено вичерпний перелік підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, а вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України, не відноситься до таких підстав, арешт накладено необґрунтовано.¹

Арешт майна може бути скасовано повністю або частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

Так, колегія суддів дійшла висновку, що ухвала слідчого судді Краматорського міського суду Донецької області від 28.09.2015 не є законною та обґрунтованою, а тому підлягає скасуванню з винесенням нової ухвали, якою в задоволенні клопотання слідчого про накладення арешту на грошові кошти ТОВ «Азовнефтепродукт» слід відмовити.

20.02.2015 до ЄРДР було внесено повідомлення про вчинення кримінального пра-

впорушення, передбаченого ч. 2 ст. 364, ч. 3 ст. 258⁻⁵ КК України. Пунктом 3 ч. 1 ст. 96⁻³ КК України передбачено, що підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 258–258⁻⁵ КК України, що, в свою чергу, відповідно до ст.ст. 96⁻⁸, 96⁻⁹ КК України є підставою для конфіскації майна юридичної особи. Проте в матеріалах судового провадження відсутні будь-які докази, які б давали підстави обґрунтованої підозри в тому, що ТОВ «Азовнефтепродукт», здійснюючи підприємницьку діяльність, перераховувало грошові кошти на рахунки контрагентів, які знаходяться на тимчасово окупованій території Донецької області та що такі кошти використовувалися на фінансування терористичної діяльності.²

Другий процесуальний спосіб оскарження рішення про застосування арешту майна передбачений п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України, адже ухвала слідчого судді про арешт майна підлягає апеляційному оскарженню. Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції. Відповідно до ст. 395 КПК України апеляційна скарга може бути подана на ухвалу слідчого судді протягом п'яти днів з дня її оголошення.³

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду в своїй Ухвалі від 19.02.2019 чітко зазначила, що відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про арешт майна або відмову в ньому, тобто судові рішення, які були постановлені в порядку ст. 173 КПК України. При цьому можливості оскарження ухвал слідчого судді, які прийняті в порядку ст. 174 КПК

¹ Кримінальне провадження № н/п 1-кп/640/317/16: Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 10.03.2016 № 640/3526/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56474257>> дата звернення 16.01.2020.

² Кримінальне провадження № 11-cc/775/259/2015: Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 28.10.2015 № 234/16212/15-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52934919>> дата звернення 27.12.2019.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 28.12.2019.

України, зокрема про скасування арешту майна, кримінальний процесуальний закон не передбачає. Згідно з цією нормою суддя-доповідач відмовляє у відкритті провадження, якщо апеляційну скаргу подано на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, або якщо судові рішення оскаржено винятково з підстав, з яких воно не може бути оскарженим. Разом із тим, якщо після відкриття апеляційного провадження буде встановлено, що воно відкрите за апеляційною скаргою на рішення, яке не підлягає апеляційному оскарженню, апеляційний суд має постановити ухвалу про закриття апеляційного провадження.¹

Зазначимо, що реалізація права особи заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково згідно з ст. 174 КПК України не є обов'язковою передумовою апеляційного оскарження ухвали слідчого судді.

При цьому в КПК України в п. 9⁻¹ ст. 393 вказано, що апеляційну скаргу мають право подати представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у частині, що стосується інтересів юридичної особи.

Наприклад, *представник ТОВ «Костянтинівський завод металургійного обладнання» подав апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді Краматорського міського суду Донецької області від 29.02.2016, якою накладено арешт на рахунки ТОВ «Костянтинівський завод металургійного обладнання».*

З матеріалів вбачається, що службові особи ТОВ «Костянтинівський завод металургійного обладнання» безпідставно включили до складу податкового кредиту з податку на додану вартість господарські операції із ТОВ «Брух-Сервіс», ТОВ «Мет-Технологія» та ТОВ «Група

Техресурс» щодо придбання товарно-матеріальних цінностей та послуг, а саме сировини, яка має частку міді, яку фактично ТОВ «Костянтинівський завод металургійного обладнання» здобуло власними виробничими силами, що призвело до ухилення від сплати податку на додану вартість у розмірі 10822130, 08 грн. До ЄРДР внесено відомості за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 205, ч. 3 ст. 212 КК України.

Колегія суддів апеляційного суду дійшла висновку, що ухвала слідчого судді підлягає скасуванню, клопотання про накладення арешту задоволенню не підлягає через відсутність достатніх підстав, адже повідомлення про підозру нікому не вручено, а заходи кримінально-правового характеру не можуть бути застосовані до юридичної особи за відсутності підстав, передбачених у ст. 96⁻³ КК України.²

З огляду на наведене правильною є практика, коли слідчі судді визнають клопотання про накладення арешту на майно передчасними та відмовляють у їх задоволенні, оскільки на момент їх розгляду уповноваженій особі юридичної особи не вручено повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368⁻³, частинами першою і другою статті 368⁻⁴, статтями 369, 369⁻², 436, 437, 438, 442, 444, 447 Кримінального кодексу України, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258–258⁻⁵ КК України.³ Адже провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру (ч. 8 ст. 214 КПК України).⁴

¹ Провадження № 51–598кмо19: Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19.02.2019 № 569/17036/118 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79957677>> дата звернення 25.01.2019.

² Кримінальне провадження № 11-cc/775/117/2016: Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 05.04.2016 № 234/3126/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57007064>> дата звернення 26.01.2020.

³ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341–III. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> дата звернення 22.12.2019.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 28.12.2019.

Оскаржувати ухвалу про арешт майна може не тільки представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Стаття 24 КПК України передбачає право кожного на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому Кодексом.

Так, у апеляційній скарзі представник ТОВ «Юніверсал-ЛТД» просив скасувати ухвалу слідчого судді Приморського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 18.06.2015, якою задоволено клопотання прокурора та накладено арешт на майно ТОВ «Антарес-ЮА», а саме вантаж вугілля «антрацит» загальною вагою 618,52 тонн, та постановити ухвалу, якою в задоволенні клопотання про накладення арешту на майно відмовити. Стверджував, що арештоване майно належить апелянту ТОВ «Юніверсал-ЛТД».

Колегія суддів визнала, що апеляційна скарга підлягає задоволенню за наступних підстав. 20.02.2015 за фактом фінансування тероризму за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 258⁻⁵ КК України, зареєстровано кримінальне провадження, відповідні відомості внесені до ЄРДР. Директор ТОВ «Антарес-ЮА» за попередньою змовою із невстановленими особами з числа членів терористичної організації так званої «Донецької народної республіки» мав намір реалізувати вугільну продукцію і отримані кошти направити на фінансування тероризму. Однак апелянтом було надано договір постачання, з якого вбачається, що ТОВ «Юніверсал-ЛТД» є постачальником вугільної продукції та власником арештованого майна, ТОВ «Астеріон ЛТД» – покупцем, а ТОВ «Антарес-ЮА» – перевізником.¹

Таким чином, у разі необґрунтовано-го та безпідставного накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої

здійснюється провадження, її представник чи інші особи у випадках, передбачених КПК України, мають можливість здійснити захист майнових прав кількома способами, самостійно вирішувати та обирати, який з них найбільш ефективний. Одні спочатку користуються процесуальним механізмом, передбаченим ст. 174 КПК України, та звертаються до слідчого судді місцевого суду із клопотанням про скасування арешту майна. Інші подають апеляційну скаргу відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України для дотримання строків на апеляційне оскарження. Треті – одночасно подають і клопотання про скасування арешту до слідчого судді й апеляційну скаргу.

На підставі аналізу матеріалів судової практики доходимо висновку, що основними підставами для скасування ухвал про накладення арешту на майно є відсутність потреби в подальшому застосуванні цього заходу або накладення арешту необґрунтовано. Більшість рішень слідчих суддів скасовується через нехтування вимогою закону, що арешт може бути накладений винятково на юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, після повідомлення уповноваженій особі такої юридичної особи про підозру та внесення відповідних відомостей про юридичну особу до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Також слідчими суддями часто не враховується, що конфіскація майна можлива у випадку ліквідації юридичної особи. Тому для накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, з метою забезпечення конфіскації майна обов'язково має бути перевірено вручення уповноваженій особі юридичної особи повідомлення про підозру у вчиненні будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258–258⁻⁵, 436, 436⁻¹, 437, 438, 442, 444, 447 КК України.

¹ Кримінальне провадження № 11-сс/775/368/2015(м): Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 29.10.2015 № 266/2069/15-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52972470>> дата звернення 18.01.2020.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [Criminal Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine] vid 13.04.2012 № 4651–17 <[http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651–17](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17)> data zverennia 28.12.2019 [in Ukrainian].

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine] vid 05.04.2001 № 2341–III <[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14)> data zvernennia 22.12.2019 [in Ukrainian].

CASES

3. Provadzhennia № 1ks\554\7268\15 (sprava № 554/8528/15-k): Ukhvala Oktyabrskoho raionnoho sudu m. Poltavy vid 02.12.2015 [Proceedings № 1ks\554\7268\15 (case № 554/8528/15-k): Decision of the Oktyabrsky district court of Poltava dated 02.12.2015] <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55230002>> data zvernennia 15.01.2020 [in Ukrainian].

4. Provadzhennia № n/p 1-kp/640/317/16 (sprava № 640/3526/16-k): Ukhvala Kyivskoho raionnoho sudu m. Xarkova vid 10.03.2016 [Proceedings № n/p 1-kp/640/317/16 (case № 640/3526/16-k): Decision of the Kyiv District Court of Kharkiv dated 10.03.2016] <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56474257>> data zvernennia 16.01.2020 [in Ukrainian].

5. Provadzhennia № 11-ss/775/259/2015 (sprava № 234/16212/15-k): Ukhvala Apeliaciiinoho sudu Donetskoï oblasti vid 28.10.2015 [Proceedings № 11-ss/775/259/2015 (case № 234/16212/15-k): Decision of the Court of Appeal of Donetsk region dated 28.10.2015] <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52934919>> data zvernennia 27.12.2019 [in Ukrainian].

6. Provadzhennia № 51–598kmo19 (sprava № 569/17036/11.8): Ukhvala Kasaciiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 19.02. 2019 [Proceedings № 51–598kmo19 (case № 569/17036/11.8): Decision of the Cassation Criminal Court of Supreme Court dated 19.02.2019] <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79957677>> data zvernennia 25.01.2020 [in Ukrainian].

7. Provadzhennia № 11-ss/775/117/2016 (sprava № 234/3126/16-k): Ukhvala Apeliaciiinoho sudu Donetskoï oblasti vid 05.04.2016 [Proceedings № 11-ss/775/117/2016 (case № 234/3126/16-k): Decision of the Court of Appeal of Donetsk region dated 05.04.2016] <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57007064>> data zvernennia 26.01.2020 [in Ukrainian].

8. Provadzhennia № 11-ss/775/368/2015(m) (sprava № 266/2069/15-k): Ukhvala Apeliaciiinoho sudu Donetskoï oblasti vid 29.10.2015 № 266/2069/15-k [Proceedings № 11-ss/775/368/2015(m) (case № 266/2069/15-k): Decision of the Court of Appeal of Donetsk region dated 29.10.2015] <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52972470>> data zvernennia: 18.01.2020 [in Ukrainian].

Chernichenko I.,
Candidate of Law Sciences,
Docent of criminal law and procedure
of Uzhhorod National University

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.1/79-85>

CANCELLATION OF THE SEIZURE OF PROPERTY OF THE LEGAL ENTITY IN RESPECT OF WHICH THE PROCEEDINGS ARE BEING CONDUCTED: THEORY AND PRACTICE

Anotation. *When deciding about seizure of property in order to secure the confiscation of property as a criminal-law measure against a legal entity, investigating judges (court) do not always follow the rules of the law. They satisfy the request of the investigator, prosecutor and seize property without sufficient grounds. This is evidenced by the large number of decisions on the cancellation of seizure of property contained in the Unified Register of Judgments.*

The author of the article set an aim, according to the analysis of provisions of the Ukrainian legislation in force and materials of the law-enforcement practice to investigate the grounds for the cancellation of the seizure of property and the procedural ways of appealing against the decision on seizure of property of the legal entity in respect of which the proceedings are being conducted.

It is established that in addition to appealing the decision on seizure of property on appeal, the criminal procedural law provides for the possibility of cancellation the relevant decision by filing a separate petition to the investigating judge (court). The legislator has determined the grounds for canceling the seizure of property: unreasonableness of the seizure and the absence of the need for further application of this security measure.

Attention is drawn to the fact that seizure is imposed on sufficient grounds to believe that in cases provided for by the Criminal Code of Ukraine, the court may apply a criminal-law measure in the form of confiscation of property to the legal entity in respect of which the proceedings are being conducted.

Confiscation of property is applicable only with the basic measure in the form of liquidation of the legal entity as provided for in Article 96⁹ of the Criminal Code of Ukraine. The author cites the court's decision about the cancellation of seizure of property. The person was informed of the suspicion of committing a crime under Part 3 of Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine which excludes the possibility of applying any criminal-law measure to the legal entity in respect of which the proceedings are being conducted and therefore the seizure was unreasonable.

It is concluded that the seizure may be imposed exclusively after notification about the suspicion to the authorized person of legal entity and making relevant information in the Unified Register of Pre-trial Investigations about the legal entity. And in the case of unjustified and unreasonable seizure of property, the representative of the legal entity in respect of which the proceedings are being conducted or other persons, in the cases provided for by the CPC of Ukraine have the opportunity to protect the property rights in such ways: 1) use the procedural mechanism provided for in Art. 174 of the CPC of Ukraine; 2) file an appeal in the order of item 9 of Part 1 of Art. 309 of the CPC of Ukraine; 3) use both methods deciding and choosing independently which method is more effective.

Keywords: *seizure of property; legal entity in respect of which the proceedings are being conducted; petition to cancel the seizure of property; confiscation of property.*

Стаття надійшла до редакції журналу 30.01.2020